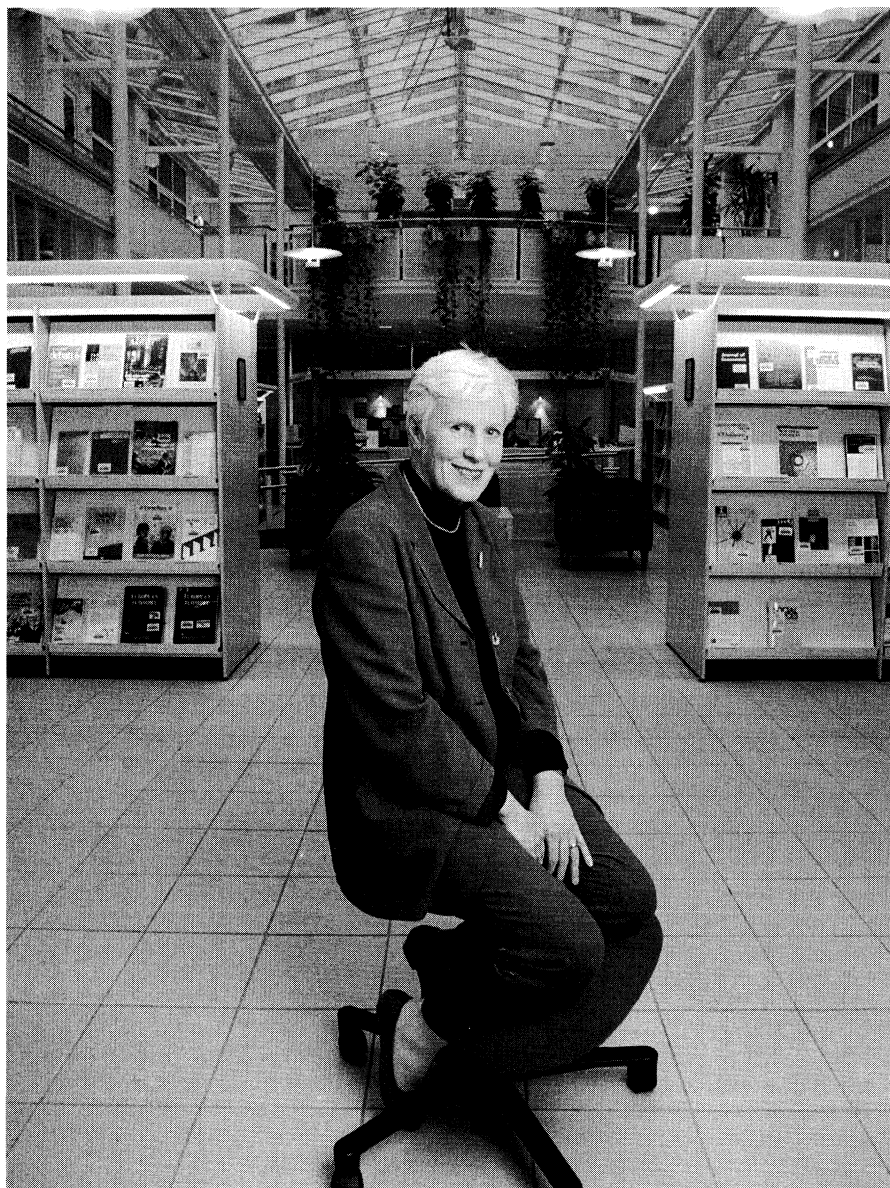

En byråsjel krysser sine spor:

- Det er her jeg egentlig hører til

Eva Birkeland har vært tryggedirektør i hardt vær. Hun har vært forskningsbyråkrat, Norsk Arbeidsgiverforenings kvinnelige alibi, og ekspedisjonssjefen som fikk ansvaret for de første "Rettedøler". Men mellom mange av sine utfordrende jobber har hun valgt seg tilbake til Statistisk sentralbyrå. Nå arbeider hun med å koordinere Byråets kunnskap om arbeid og trygd: - Jeg er så glad i statistikk og tall, nå er jeg hjemme!

Dag Ellingsen

Kort CV: Eva Birkeland

1960-1962	Sommerjobb, Statistisk sentralbyrå (SSB)
1963	Sosialøkonom fra Universitetet i Oslo
1963-1965	Førstesekretær, Nasjonalregnskapskontoret, SSB
1965-1971	Konsulent/avdelingssjef, Norges allmennvitenskapelige forskningsråds (NAVF) Utredningsinstitutt
1971-1978	Byråsjef, SSB
1979-1983	Forskningsleder, Norsk Arbeidsgiverforening (N.A.F.)
1983-1990	Ekspedisjonssjef, Kommunal- og arbeidsdepartementet (KAD)
1991-1996	Direktør for Rikstrygdeverket
1997-	Rådgiver, SSB
Samt styreverv i NAVF, NTNf, SSB mm.	

Byråprofilen

Samfunnsspeilet ønsker i denne serien å portrettere personer som arbeider i Statistisk sentralbyrå. Personer som vi tror våre lesere vil vite mer om, og som de i noen tilfeller kjenner fra andre sammenhenger. Vi vil lage en slik profil i annethvert nummer og starter i dette nummeret.

Birkelands nærmeste overordnede skulle for ett år siden introdusere henne for en feststemt forsamling av SSB-folk. Hva var vel mer naturlig enn at han søkte inspirasjon i kriminalstatistikken, nærmere bestemt tilbakefallsstatistikken. Her viser tallene at det er en gruppe som igjen og igjen finner veien tilbake til politiets og rettsapparatets registre, de såkalte residivister. Uten sammenlikning for øvrig: Eva Birkeland er en byråresidivist.

En blid tilbakefallsbyråkrat

I motsetning til residivister flest ser hun ut til å være såre fornøyd med sitt tilbakefallsmønster. Hun er et blidt og energisk innslag i byrålivet. I et intervju med Aftenposten i 1990, karakteriserer hun sin lederstil som "åpen og direkte." Videre skriver avisen: "Hun er ryddig, liker å ha humor rundt arbeidet, og går ikke av veien for en fleip. Hun kan samarbeide, og liker å drøfte saker med sine medarbeidere."

Dette er en attest som kan underskrives av mange av hennes nåværende og tidligere kolleger i SSB, og beskrivelsen gir vel noe av grunnen til at hun i dag jobber i en koordinatorstilling ved Avdeling for personstatistikk. Sosial- og helsedepartementet tok initiativ til stillingen, og mandatet er å koordinere de datakildene og den kunnskapen som byrået har om forholdet mellom trygd og arbeid, og om vanskeligstilte gruppers økonomi. Ser vi på hennes merittliste, ser vi at denne

jobben på mange måter er en syntese av hennes tidligere interessefelt.

Den første sommeren med SSB

Kjærlighetsforholdet til Byrået begynte en sommerdag på begynnelsen av 1960-årene. Hun studerte sosialøkonomi, og fikk sommerjobb som sekretæraspirant, en tittel som definitivt er ute av byråhierarkiet. Oppgaven var å revidere industristatistikk.

Etter at utdanningen var ferdig, fikk hun regulær jobb på det som da het Nasjonalregnskapskontoret i SSB. Herunder hørte statsregnskapene, og den ferske sosialøkonomen skulle blant annet søke å finne ut av regnskapet for Nortrashipfondet, en av etterkrigstidens hete politiske poteter.

- Jeg husker ikke mange detaljene fra dette arbeidet på midten av 1960-tallet. Men Nortrashipregnskapene var kompliserte og omgitt av mystikk, og jeg arbeidet under sterk styring av min første byråsjef Thomas Schiøtz.

Ampert på kopirommet

Den samme byråsjefen drog på et halvårig utenlandsopphold, men ville samtidig være å jour med hva unge Birkeland holdt på med i Oslo. Regnskapene ble sirlig ført inn i bøker av A3-format, og alle sidene måtte kopieres og sendes til den utlendige byråsjefen. På den tiden

fantas det ett kopirom i SSB, bestyrt av en meget myndig, nærmest sint herremann.

- Jeg måtte slå i bordet med minst én byråsjef for å få ham til å innvilge kopieringen. Dette er ikke mer enn 30 år siden, men kontrasten er stor når man ser hendelsen i relasjon til dagens mailing og faksing.

Flukten fra byråsjela

- Vi som begynte her den gangen hadde klart for oss at vi ikke måtte bli her for lenge, da ville vi få det som vi kalte "byråsjela" og ville aldri komme herfra. Jeg vet ikke om det var noen byråsjel, og eventuelt hva den bestod i. Kanskje det var en slags "fotnotementalitet"? Men vi måtte altså ikke bli her for lenge.

Det ble da heller ikke mer enn to år for Birkeland i første SSB-omgang, før hun gikk over i NAVFs Utdanningsinstitutt. Der var hun med på å utvikle en modell for å kunne framskrive tilbudet av høyt utdannet arbeidskraft på arbeidsmarkedet. Underveis i det seksårige oppholdet må noen ha sett hennes lederevner, for hun ble sjef for avdelingen for høyere utdanning. Men så kom dragningen til Byrået igjen.

Byråsjef i Byrået

Etter ledererfaringen fra NAVF gikk hun inn i jobben som byråsjef for Kontoret for utdanningsstatistikk, kriminalstatistikk og sosialstatistikk. Der ledet hun arbeidet med å utvikle den første modellen for hele utdanningssystemet. Hun hadde et avbrudd i byråsjefjobben for å begå et forskningsprosjekt om tilbud av arbeidskraft i 1970- og 1980-årene, men flyttet ikke lenger enn til Sosiodemografisk forskningsgruppe i SSB i en gård i kvartalet bortenfor. Dette skulle vise seg å bli hennes siste jobb med klassisk sosialøkonomisk forskningsarbeid.

Var hun ikke fornøyd med studievalget?

- Jeg har aldri angret på at jeg valgte sosialøkonomi, det var et morsomt studium. Det gir også mange muligheter for hvor man kan gå videre, slik jeg har erfart. Man blir opplært i en tenkemåte, en måte å strukturere informasjon på. Det er vel det viktigste som sitter igjen nå - og kanskje det eneste.

Arbeidsgivernes kvinnelige alibi

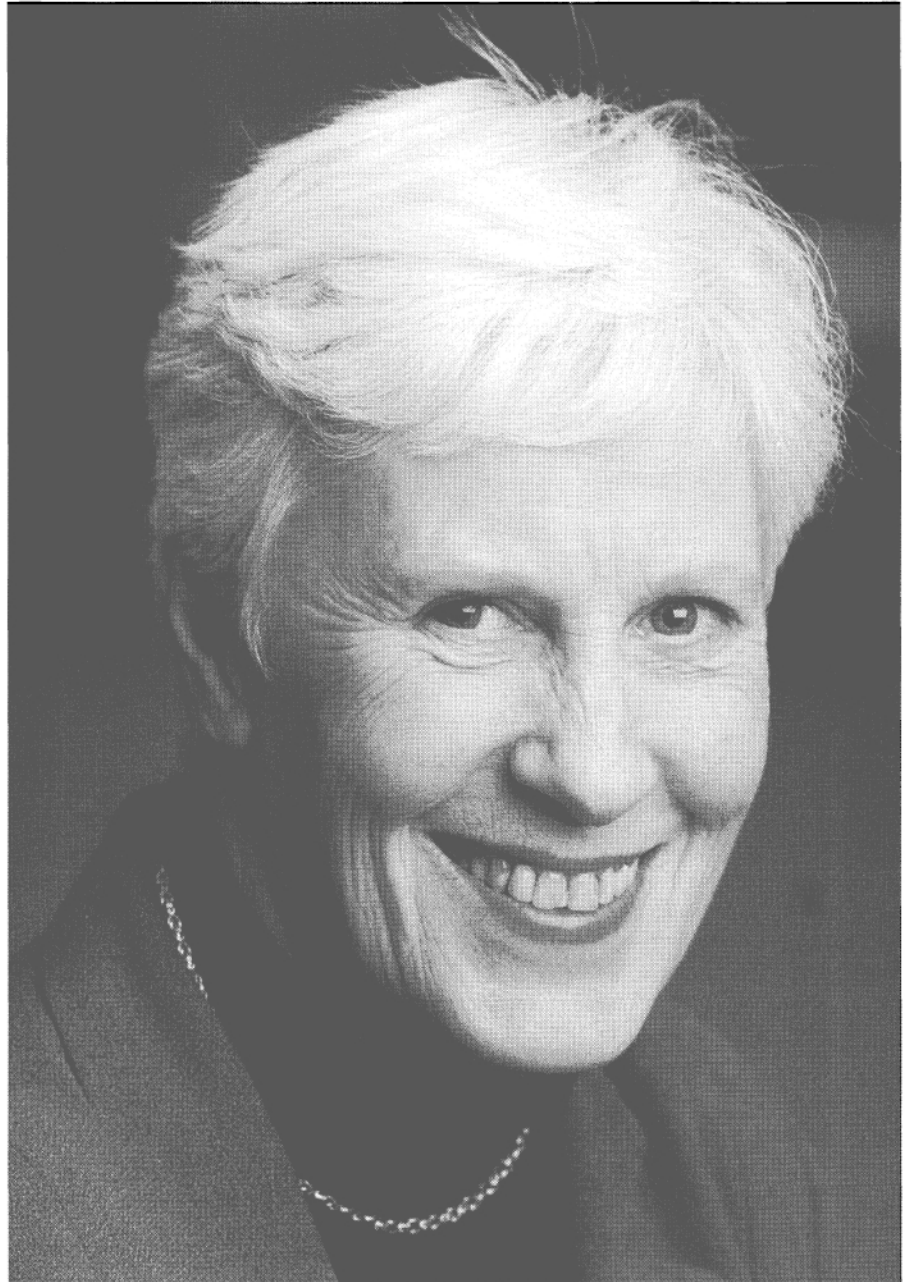
Etter opphold nummer to i SSB, bar det over til N.A.F., det vil si Norsk Arbeidsgiverforening, det vil si forløperen til dagens NHO.

- Det er vel ditt eneste besøk i privat næringsliv i løpet av karrieren, var det noen stor forskjell på offentlig og privat virksomhet?

- N.A.F. var en stor organisasjon, og det er også Byrådet og flere av de andre offentlige instansene jeg har vært i. Store organisasjoner er ikke så forskjellige fra hverandre. Der jeg virkelig opplevde forskjellen var i synet på kvinner og likestilling. Jeg har flere ganger fått spørsmål om hvordan det er å jobbe i et fag som er så mannsdominert som sosialøkonomien, det er det forresten ikke lenger, og jeg har alltid svart at det ikke har vært gjort noen forskjell på menn og kvinner. Men i N.A.F. var det annerledes.

- Men var ikke Byrådet også mannsdominert på den tiden?

- På akademikernivået var det ikke mange kvinner. Sosialøkonomene utgjorde en høy andel av akademikerne, og blant dem var det menn som dominerte. Men her merket vi overhodet ingen forskjellsbehandling, verken positivt eller negativt, det skjedde heller ikke i Utredningsinstituttet. Du ble bedømt etter det du gjorde. Dessuten hadde

Byrådet flere kvinnelige byråsjefer før meg, og vi hadde allerede hatt Signy Arctander som fungerende direktør.

- Jeg var den kvinnen som hadde den høyeste stillingen i N.A.F. da, og det medførte at jeg ble tatt med på svært mye fordi jeg ikke var mann. Det var jo mye positiv forskjellsbehandling i det, men jeg ble

trukket fram mer enn det jeg egentlig burde, og det gir ikke bare gode følelser.

- Det minner meg om det amerikanerne kaller "Company Negro", det svarte alibiet i et ellers hvitt system?

- På en måte, ja, men langt mindre drastisk. Men jeg får si som Gro: Det var slik jeg følte det, det behøver jo ikke å ha vært slik.

I Norsk Arbeidsgiverforening var Birkeland ansvarlig for N.A.F.s forskningsengasjement. N.A.F. drev ikke egen forskning, så oppgaven bestod mer i å initiere forskning som foreningen ønsket og formidle forskningsresultater. Hun opprettet også et eget forskningsutvalg for å øke interessen blant N.A.F.-medlemmene for slik virksomhet.

Rettedøler og ungdomsgarantien

Etter å ha vært i N.A.F. droppet hun turen innom SSB, og gikk rett over i stillingen som ekspedisjonssjef i Kommunal- og arbeidsdepartementet. Hun var ansvarlig for Arbeidsavdelingen, en politisk populær avdeling som har pendlet mellom KAD og Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

- Det var en spennende tid både faglig og administrativt. Jeg var med på den første perioden med stigende arbeidsløshet i begynnelsen av 1980-årene, da vi fikk begrepet "Rettedøler". Det var daværende kommunalminister Arne Rettedals tiltak for å få folk i arbeid. Siden fikk jeg være med på å sette Arbeiderpartiets "Ungdomsgaranti" ut i livet.

Seks-sju år er nok

Hun hadde vært sju år i departementet da hun ble forespurt (departementalsk for å bli utsatt for "hodejakt", igjen avledet av "headhunting") om hun kunne tenke seg å søke stillingen som tryggedirektør.

- Jeg har aldri vært i en stilling lenger enn seks-sju år. Når man har vært i en stilling så lenge, begynner ting å skje på nytt. Så jeg hadde begynt å tenke at jeg burde finne noe annet. Og jo lenger opp i systemet du har karret deg, jo vanskeligere er det å finne noe nytt som samtidig er en utfordring.

Tøffe tider som tryggedirektør

Utfordringer skulle det bli nok av på toppen av Rikstrygdeverket, en gigant som i hennes direktørtid hadde rundt 7 500 ansatte fordelt på alle landets 440 kommuner, og ansvaret for forvaltningen av rundt 120 milliarder kroner årlig. Legg så til at departementet og politikerne tidvis sendte uklare signaler, at de ansatte strittet imot samordnende ledd på fylkesnivå, at tabloidene fokuserte på trygdemisbruk og urimelig saksbehandling, at hun arvet en dataskandale som medførte åpen TV-grilling, og at etaten hadde en noe nærsynt, regelorientert saksbehandlerkultur, så ser man at Eva Birkeland hadde seks begivenhetsrike år i Rikstrygdeverket. Hun mener mye av kritikken mot trygdeetaten er både avsporende og urimelig.

- Det er klart det er noen som ikke får de ytelsene de har krav på, mens andre får trygder og stønader de ikke er tiltenkt, men dette er mikroskopisk i forhold til de tallene vi har totalt. Etaten gjør mye for å hindre feil, blant annet med en grundig internrevisjon, så mye av kritikken føles urimelig. Medarbeidere føler seg uthengt av mediene. "TV-2 hjelper deg" var spesielle, der var det ikke mye objektivitet. Man kan også spørre seg om de virkelig hjalp kildene sine, mange har i etterkant av programmene blitt stigmatiserte i sine lokalmiljøer.

Leger utenfor kontroll

For å forebygge overforbruk av trygder må man også se på legenes refusjoner fra Folketrygden. Her er legene i en særstilling.

- Jeg synes det er et litt merkelig fenomen at legene så vidt jeg vet er de eneste som kan trekke på statskassen uten attestasjon. Når vi så prøver å skape et minimum av kon-

troll, så blir det rabalder. Ingen forslag blir akseptert fra Den Norske Lægeforening, selv om de sier at de aksepterer kontrollbehovet.

Gjennom aksjonen "Riktig takst-bruk" ønsket Rikstrygdeverket å komme fram til en vid men rimelig norm for omfanget av legenes refusjoner. Noen leger viste seg å ligge svært langt i overkant av alle andre. Det var sjelden på tale å gå til anmeldelse, forholdene hadde ofte gått upåaktet hen i mange år. Men man ønsket en nærmere forklaring på hva det var ved disse legenes pasienter og praksis som gav det høye utgiftsnivået. Her ble det svært vanskelig med en dialog, både legene og Den Norske Lægeforening kom med harde utfall og gikk helt i baklås.

Tress 90: Sukk og stønn!

- Hvis jeg sier Tress 90, hva sier du da?

- Da sier jeg: Sukk og stønn!

- Kan du våkne opp midt på natten etter å ha drømt om datasystemer og overskridelser?

- Nei, riktignok var det en stor belastning og en kjedelig sak, et prosjekt som definitivt ikke gikk på skinner. Men det var ikke så skandaløse årsaker til overskridelsene som media og enkelte politikere vil ha det til. I ettertid klarer jeg ikke med min beste vilje å se at vi gjorde så mye galt, og derfor har jeg heller ikke mareritt.

- Men saken var belastende for meg fordi jeg måtte fronte, og den var belastende internt. Det tok mye tid for meg å sette meg ganske detaljert inn i IT, noe som egentlig ikke var min jobb. I den perioden brukte jeg hele livet på jobben, og Tress 90 spiste tid fra andre oppgaver som burde vært prioritert.

En av fagforeningene i trygdeetaten krevde direktørens avgang, et krav som også kom fra Senterpartiets stortingsrepresentant Tove Kari Viken. Andre fagforeninger krevde å få beholde Birkeland. Resultatet var at hun ble sittende åremålstiden ut, uten å behøve å klynge seg til sjefsstolen. Da hadde hun heller gått av. Hun kunne søkt seks nye år som trygdedirektør, vurderte det seriøst, men slo heller til på tilbudet om å koordinere trygde- og arbeidsforskningen i SSB.

Hjemme igjen for godt

Mot slutten av intervjuet ser Birkeland på klokka.

- *Begynner du å få dårlig tid?*

- Nei, nå er jeg heldigvis i en jobb der jeg har kontroll over min egen tid. Jeg kan tenke gjennom en problemstilling, og kan lese en hel forskningsrapport uten å måtte gjøre det med trette øyne om kvelden.

Hun trives også med allsidigheten i sin jobb i SSB. Temafeltet er vidt, hun kommer i kontakt med folk på tvers av seksjoner og avdelinger, og hun må forholde seg til de fleste sider ved Byråets mangslungne virksomhet: Analyse, statistikk, analyseverktøyet vårt og ikke minst formidlingen. - Denne jobben er midt i blinken for meg med min bakgrunn.

Formidling som fanesak

- *Hvordan var det med "byråsjela" da du kom tilbake hit i fjor?*

- Da hadde jeg vært borte i 18 år, men like fullt føltes det som å komme hjem. Selv om virksomheten er i nytt hus, og mange av medarbeiderne er skiftet ut. Skjønt det var mange mennesker jeg kjente igjen, og mange som gjenkjente meg. Men på særlig ett felt har det skjedd store endringer, og det er formidlingen. Se bare på Samfunnsspeilet, en slik popularisert presentasjon hadde

vært utenkelig før. Så på den måten har det skjedd et brudd med det jeg kalte fotnotementaliteten.

- I det hele tatt: Formidling kan det aldri bli nok av. Byrået har gjort mye, men mottakersiden kan aldri få det skreddersydd nok. Informasjonen må være present når folk trenger den. Vi må også følge med i de problemstillingene som er oppe i samfunnsdebatten, og bruke våre data til å belyse det aktuelle. Det er jo også moro for medarbeiderne å jobbe her når det man driver med blir kjent og blir brukt.

- *Men det er vel ikke alltid like moro å se det man jobber med når enkelte av Akersgatas mindre profesjonelle elementer har fått kloa i det?*

- Nei, jeg skjønner godt at folk er redde. Jeg tror det er særlig vanskelig å forholde seg til media på et felt der man vet mye. Men det er en del av den faglige modningen å tørre å forenkle saken mest mulig. Man må bli trygg på seg selv.

- *Det må være noe ved Byrået som arbeidsplass som gjør at du har stadike tilbakefall?*

- Jeg har alltid trivdes godt alle gangene jeg har vært her. Det er mennesker her jeg kommer overens med, og som jobber med ting som interesserer meg. Det er en avslappet, men likevel engasjert kultur. Det er ikke for stressende, men heller ikke kjedelig og trøtt. Også er jeg jo fascinert av tall, og opptatt av at ting skal være dokumentert. Når folk snakker om utviklingstendenser eller fenomener de mener å ha observert, så spør jeg alltid etter tallene, statistikken.

Dag Ellingsen er redaktør for Samfunnsspeilet og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk.